

סמ. היינו דכתיב "ובן יהונתן מריב בעל", וכי מריב בעל שמו והלא מפיכשת שמו, אלא מתוך שעשה מריבה עם בעליו, יצתה בת קול ואמרה לו נצא בר נצא, נצא הא דאמרן, כ"נ דכתיב "ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל", א"ר מני על עסקי נחל. ישנם אנשים גדולים בעלי נפשות גדולות וטובות מאד, שהם מתנשאים בפנימיות טובה וזוך נפש מעל כל אותן הדברים שבחטאות האדם שגורמו כמה דברים של עמל ושל טורח, לישרם ולהעמיד על מכון הראוי את כל מערכת הנהגת התלדה. בתוכיות שלהם אינם חסים כל עמל ואן. ע"כ אינם מכירים כלל את הערך של הרשע, ואת הצורך הגדול הנמצא בסדרי המוסר הכללי האלה

מתוך שאין בהם שום דופי, לא יוכלו למצא לבכם שלם עם ההנהגה של ההנהגה, המשתרעת אל הצמיד מעבר מזה ואל העבר מעבר מזה, ליחד את פרודותיו ולהישיר את עיוותיו. רק גדולים מזה הנם האנשים היותר כלליים, המבינים את עומק הטוב עם עומק הרע, המשכללים את עומק הצפיה האלהית הסוקרת עד סוף כל הדורות, מראשית ועד אחרית, שהם משיגים במבטם התמים והפנימי להגיע לסוד ההנהגה העליונה.

מפיכשות, בהיותו מגזע שאול ירש ממנו את המדה הזאת, הנבעת מצד עדינות הנפש ורך הרגש. להיות נסלד מכל מראה שההווה שלו איננו לפי הטוב והמוסר היותר מבורר ונחמד, ולא יכול לחזור לעמק השפלות שהאדם נתון בו מצד קלקולי הבחירה הקדומים שהן[שפלה על ידם נפשו, עד שצריך רטיות חזקות למען השיבו למצבו העליון. שבו הוא ראוי להיות עומד מצד צלם אלהים אשר בקרבנו. ע"כ, ההתגלות של האור האלהי שע"י מלכות בית דוד בפועל ובמעשה, הצופה מרחוק, ובנויה לתקן את כל מעקשי העולם, להאיר את כל המחשכים בכח גדול ובעז אלהי, לא יכלה להתאים עם נפשו התובעת צדק ומוסר מוחלט, מאין פנות אל המציאות וירידותיה.

סמ. אמר רב יהודה א"ר, בשעה שאמר דוד למפיכשות "אתה וציבא תחלקו את חשוד", יצתה בת קול ואמרה לו רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה. ההכשר הכללי להנהגה, (ש)צריך שיכלול עמו כל הכחות כולם, שבכללם הנם גם הרעים והקשים הרבה, אמנם רק אז תהיה ההנהגה מסודרת והמכונה מתנהגת לתכלית הראויה כשידיה השימוש עם הדברים המוכשרים להזיק לפי הצורך והשימוש הטוב. אבל אם תולד איזו נטיה שהיא מכשרת את הנפש להתפעל מדבר המזיק והמרעיל יותר מכפי המדה הראויה, אז תחול ההנהגה מהירות מכוונת לחלליה. וכאשר בכללות הכחות הרבים הצריכים להנהגה כללית מרכזית מסודרת, א"א שלא יהיה בה קיבוץ של המון כחות, שכ"א יש בו צדיים של תועלת וצדדים של הולשה והזיק, עד שיוכלו להפריע פרעות גדולות ולסכסך דברים רבים אלה באלה, שיועילו להותו של העם בכללו בעניניו הרוחניים והחמריים, יגיע אז הצורך לחלק את המערכות, עד שכל חלק רשום יתפתח בסגנון מיוחד, למען לא יהיה כח אחד למוקש לחבירו, כיון שכבר הזכשרה המחלה של הכשלת כח אחד לחבירו להתגלות ע"י הנטיה של החולשה לאיזה מן הצדדים.

רפה. ירחן את פני העיר, אמר רב מטבע תיקן להם, ושמואל אמר שווקים תיקן להם, ורבי ירחן אמר מרחצאות תיקן להם. הגברת המוסר הטוב המתאים אל הצדק העליון והגברת כח החברה הקיבוצית הוא ע"י התמדת היחס שימצא בין אדם לחבירו, שיהיה כל אחד מרגיש איך שע"י מה שחבירו נמצא בעולם וגם יש לו צרכים שלפי ההשקפה החיצונה הוא דוחק את גבולו וממעט את צרכיו הוא, באמת אין זאת אלא השקפה של טעות, שמוזה נולדת השנאה והחרות וצרות עין בין אדם לחבירו ובין מדינה לחברתה. אבל המבט הפנימי מורה אותנו שכל מה שיתרכו בני אדם, יותר יוכלו להועיל איש לאחיו ע"י החלפות הכחות שיוכל כ"א להשתמש ולהנות כמה

שחבירו מוציא אל הפועל. וכל מה שתהיה הכרה זו יותר גלויה וכוללת, יותר יתרחב כח האהבה ורחוק החברה האנושית, שממנה תוצאות לכל הטוב היותר נשגב שראוי להיות שרר בעולם. והנה כדי להגביר את הרושם של הטוב המושפע לבני"א איש מרעהו, יש ע"י שלשה דרכים: הדרך האחד הוא, להרבות את התמדת המצבים שעל ידם יכיר האדם את יחסו לחבירו, והנה כ"ז שלא נמצא מציאות המטבע, ידע האדם שהוא יכול להיות נהנה בתוצאות פעולותיו של חבירו רק כ"ז שיזדמן שהוא צריך למה שביד חבירו וחבירו יהיה צריך למה שבידו, אבל כ"ז שלא יפגשו שתי אלה הנקודות, לא ירגיש את הטוב שהוא מקבל מחבירו. אבל בהיות התמצית של הנקודה כלולה במטבע העוברת לסוחר, הרי בכל עת שיש לו מותר מצרכיו הוא מוכרם במטבע, והוא בטוח שכבר בא לידו כח שסוף כל סוף יביאנו להשיג ע"י עמל חבירו את הנצרך לו, א"כ מתרבה רושם האהבה שהוא יסוד המוסר בריבוי האיות ע"י המקרים המתמידים. עוד יורחב כח האהבה הכללית ע"י מה שיראה האדם שלא רק מהאנשים הנמצאים כבר בחוגו תימשך מהם תועלת לו, ושיוכל לסבלם אחר שכבר נמצאו אתו יחד, כ"א עוד יותר, שהוא יוכל לבא לידי מדה זו לעשות כונניות בחכמה שירבו הבאים אל מקום אחד, וכפי רוב הבאים והתרבות הצרכים כן תרבה הברכה והעבודה, זאת היא פעולת שווקים. אמנם כל אלה יהיו לתועלת רק ע"י מה שיפחת רגש האדם לטהרה ולטוב טעם שאו יתרכו צרכיו. ולפי רוב הצרכים כן יהיו הריבוי הנצרך לו מן האנשים מתרחב. ותחילת הטעם הטוב מתילד מהרחבת מושג הנקיון והטהרה הנמצא במרחצאות, שכל אלה ראה יעקב אבינו, הפולל את כל השלימות ואוגדם יחד להשריש בשכם שהוא נגד הפריצה שהיתה עתידה שם בחלוקת מלכות בית דוד, מפני מיעוט ההכנה להבין אך אפשר שתתאים השלימות התמריית והחברתית עם השלימות המוסרית והעיונית. אבל יעקב איש תם, רק הוא בא שלם. ומעשה אבות סימן לבנים ולאגד את כל כשרון יחדיו, להיות בחוכמת לקדש שם הש"ת ששמו שלום, "והקדישו את קדושי יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו"³.

(כז) אם יעלה העם כובש
כשעלה וכן ואם יוסף סוחר
לבו יוראל כאשר יורד לומר
כיון שם לניבים על כל עים
לעלות לירושלם על עמנו
בשם כל יוראל מנבד עמנו
יורדים לומר בשלם יומם
כשם אי אפשר עליו יומם
רחמים לנבם עליו יומם
לזוים כי הוא לזוים
מלך בן מלך וימלך כולם לנבם
לנבם עליו ויורד עמנו עליו
עלם יעלו יורשם עמם יעלו
יעלו כל לזוים וירדו
עלם אפסוק עור במלכתי
ובדברי רי"ל מלך והרגו
גמירי לזון ויבנה בעורה ללל
ללכני בום דוד בלכד כיון
דמזו ליה לרמבם דומם
ולאל קלומל סני מורד
כום יושב יקעלי לו ולזונ
ממירי יורד בדברים נומל
סמוכ מלך רמבם למר כמי
כמוכ מקן עמם סני וגי
מקלל את כמורס סומל אם
אלו מלכס לקרול יאמרו מלך
כמיר יקלל קודם ולם אלם
מקלל עני גמלי כולם לו ולם
אל מקלל כיון כולם לו :

אמר רבי יוסי בר יעקב במוצאי שמיטה מלך ירבעם על ישראל הה"ד (זזה מה שנאמר) "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בנה הסכות: בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלקיהו במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם" (דברים ל"א, י"א). אמר (ירבעם) אנא מיתבעי מיקרי (אני צריך לקרוא בתורה). קאים אנא ואינו אמרין: מלכא דאתרא קדם (אם אעמוד אני לקרות יאמרו העם שמלך המקום, רחבעם הוא קודם) ואין מיקרי תיניין (אם אקרא שני לו) גנאי הוא לי, ואין לא ניקרי (אם לא אקרא כלל) ביזיון הוא לי. ואין מרפינון אזלון סלקון (אם אניח לעם ללכת לעלות לירושלים לבדם). אינון שבקון יתי אזלון לון גבי רחבעם בן שלמה (הם יעזבוני וילכו להם אל רחבעם בן שלמה)

רש"י במלכים שם כותב: דרש להם הוא חודש האסף ובו ראוי החג להיות כלומר כאשר ידענו מחוקי קביעות השנה שיכולים לעבר שנה ולהעביר חג המצות חודש שלם אם לא יבוא האביב בזמנו, כן דרש להם ירבעם שיכולים לעבר השנה בכדי שיהיה חג האסף חודש בזמנו. ההנחה שאין מעברין אלא את חודש אדר אינה מפורשת בתורה, אלא היא מדברי קבלה, אבל ירבעם אשר לא היה שום דופי בתורתו וכל חכמי ישראל היו דומים לפניו כעשבי השדה (סנהדרין קב). ויחד עם זה היתה בו גוסות הרוח (סנהדרין קא). ידע בנפשו כי לא הניח כמותו בישראל והרשה לעצמו לחלוק על כלל עקרוני זה...

"לא נפלאות אפוא שירבעם ברא חודש מלכו, כלומר עבר את חודש אלול, ועל ידי זה הועברו החגים שבחודש השביעי לחודש השמיני לפי קביעת חכמי ישראל שלא חודש לו, שהם כינו את החודש הזה "שמיני", בעוד שירבעם חשב אותו לשביעי, וקבע החג בט"ו בו ככתוב: כאשר כינו את החודש שבו קבע חזקיהו את חג הפסח "שבע ימים" בשם "החדש השני" (דברי הימים ב ל') לא שינה איפה ירבעם את המפורש בתורה, כי אם חלק על אחת ההנחות המקובלות בעיבור השנה. וכאשר ידע לדרוש תורת כהנים במאה שלושים פנים (סנהדרין קג): כן ידע להטעים הנחתו לעבר אלול למען שיהיה חג האסף בזמנו, ובה עלה לו להטות לב העם.

אמנם בעיבור אלול הוסב לא רק חג סוכות ממועדו כי גם מועד ראש השנה ויום הכיפורים, וזהו שאמרו בירושלמי (עבודה זרה פ"א ה"א ובמדרש רבה איכה פ"ב) "שפח ה' בציון מועד ושבתי" (איכה ב', ו'), אפשר שהקב"ה משכח מועדותיהם ושבתייהם של ישראל אלא מועדותיו ושבתייתו של ירבעם בן נבט שבדא להם הה"ד בחדש אשר ברא מלכו מלבד כתוב כמד"א "מלבד שבתייתו של" (ויקרא כ"ג, ל"ח). להבנה השיטתית הן זה מפליא ביותר איך יכל ירבעם להרשות לעצמו לבדות מלכו "שבתי" להעביר ממועדו יום שהוא קדוש וקיים...

"אמנם "מועד ושבתי" שבדא ירבעם הם הם "ראש השנה ויום הכיפורים", ר"ה אינו חג כי אם "מועד" ויהי"כ"פ "שבתי שבתי".... כן גם כאשר בא לשנות מועד החגים מאשר ביהודה לא הרים יד נגד המפורש בתורה, חודש ברא מלכו עיבר אלול ונימק העיבור, בדרשו שיהיה חג האסף בזמנו כמו חג המצות באביב, אבל בשום תקופה לא הייתה אפשרות בישראל שיקום אדם ויחלוק וישנה ממה שמפורש בתורה ולהנהיג חדשות נגד הידוע והמושרש בעם למן היום שנתנה תורה לישראל

וגם בשכם נחלקה מלכות בית דוד והוא גם כן שייכות לזה שהיה על ידי ירבעם בן נבט שהיה לו גם כן כח התורה כמו שאמרו (סנהדרין ק"ב). על פסוק (מלכים א י"א, כ"ט) לבדם בשה, שכל תלמידי חכמים דומין לפניהם כעשבי השדה. ועל פסוק (שם)

הוא מתכסה בשמלה חדשה. שתורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי כשמלה חדשה. ושמענו מרבינו הקדוש זצוקלה"ה שבעבור זה היה לו חן לירבעם בעיני אחיה השילוני מפני שהיה ירבעם מנוקה מתאוות וכמו שנאמר בו אפרתי (מלכים א י"א, כ"ז) שמורה על זה ואחיה היה משילה שהוא מחלקו של יוסף. וכן כאמת יצא ממנו משיח בן יוסף מאביה בן ירבעם כמו שמוכא בזוהר חדש (פרשת בלק) וכמו שנאמר בו (מלכים א י"ד, י"ג) יען נמצא בו דבר טוב. והוא לו שגם בזה אין תכלית הבירור עוד כדאיתא בבראשית רבה (פ"ה, י"ד) על פסוק הנה בעל החלומות זה עתיד להשיאם לבעלים, והיינו על ידי עגלי ירבעם (כמו שכתב במתנות כהונה). כי גם על ידי משיח בן יוסף לא יהיה הגאולה בשלימות רק דייקא על ידי משיח בן דוד: